

Фондация RiskМонитор

2008

ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ НА
ИЗПИРАНЕТО НА ПАРИ В БЪЛГАРИЯ:
СЪСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВИ

**ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ НА ИЗПИРАНЕТО НА ПАРИ В
БЪЛГАРИЯ: СЪСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВИ**

Фондация **RiskМонитор**

Георги Петрунов

ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ НА ИЗПИРАНЕТО НА ПАРИ В БЪЛГАРИЯ: СЪСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВИ

Автор: Георги Петрунов

Фондация „**RiskМонитор**“

София, 2008, ISBN 978-954-92264-4-7

Фондация **RiskМонитор**

България, София 1000, ул. Аксаков 46

ел. поща: riskmonitor@riskmonitor.bg

<http://www.riskmonitor.bg/>

Докладът е публикуван със съдействието на

Съдържание

Увод	5
I. Противодействие на изпирането на пари в България през погледа на международните доклади	7
II. Методология на изследването	8
1. Методи за набиране на информация.....	8
2. Източници на информация.....	8
3. Единици на наблюдение.....	9
4. Регистриране на информацията.....	9
5. Ограничения на проведеното изследване.....	10
III. Състояние на противодействието на изпирането на пари в България	11
1. Тенденции в противодействието на изпирането на пари.....	11
2. Превантивни мерки срещу изпирането на пари.....	14
3. Наказателноправни мерки срещу изпирането на пари.....	16
4. Взаимоотношения и координация между институциите.....	18
4.1. Взаимоотношения между съда и разследващите органи.....	18
4.2. Взаимодействие и координация в условията на специална инструкция.....	19
4.3. Междуйнституционални разследващи екипи.....	21

5. Проблеми на организацията на работата	21
5.1. Човешки ресурси	21
5.2. Заплащане и материална база	22
5.3. Несигурност и демотивация	22
5.4. Вътрешноинституционална организация на работата	23
6. Международно сътрудничество	24
7. Допълнителни проблеми при противодействие на изпирането на пари	25
7.1. Достъп до тайни	26
7.2. Неблагоприятна среда	26
7.3. Обучение	28
8. Общи проблеми при противодействие на престъпността	28
8.1. Проблеми на законодателството	28
8.2. Проблеми на досъдебното производство	28
8.3. Проблеми на съдебната фаза	29
8.4. Корупция	30
8.5. Допълнителни проблеми	30
9. Гражданското отнемане като допълнителен инструмент за ограничаване на облагите от престъпления	31
9.1. Проблеми в съществуващия закон	31
9.2. Пропуски в съществуващия закон	33
9.3. Проблеми на сътрудничеството при гражданско отнемане	35
IV. Перспективи за подобряване на противодействието на изпирането на пари в България	37
Заклучение: приоритети за подобряване на противодействието на изпирането на пари	44
Литература	47

ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ НА ИЗПИРАНЕТО НА ПАРИ В БЪЛГАРИЯ: СЪСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВИ

Увод

Изпирането на пари е актуален проблем, най-вече във връзка с цялостното поведение на организираната престъпност и по-точно – нейното проникване в самата сърцевина на икономиката и политиката и нарастването на влиянието ѝ върху икономическия и политическия живот на обществата.

Макар и условно мащабът на прането на пари може да се илюстрира с данните за количеството мръсни пари, които биват изпирани всяка година. Международният валутен фонд пресмята, че изпираните пари в света годишно възлизат на 2 до 5% от световния брутен вътрешен продукт – или между 600 милиарда и 1,5 трилиона долара. Подобна е оценката и на Държавния департамент на САЩ, където оценяват прането на пари в света на 600 млрд. долара годишно. А според изчисления-

та на икономистите Роутер и Труман (Reuter and Truman, 2004) парите, които се перат всяка година, достигат до 3 трилиона долара. Представените оценки се базират на различни източници на информация и използване на различни макро- и микроикономически теории и походи. Разбира се, всички те са условни и неточни, но въпреки това ни позволяват да получим представа за огромното количество пари, които се изпират всяка година в различни части на света. А от гледна точка на общите суми, въввлечени в прането на пари, Джефри Робинсън (2005) го определя като една от най-големите индустрии в света.

След като за цялата международна среда е характерно, че се перат огромни количества мръсни пари, то едва ли България може да остане остров, на който прането на пари е сведено до незначителни размери. Още повече че от различни източници могат да се изведат поне няколко аргумента, че този проблем е особено актуален за България:

- преходът, който се определя от някои изследователи дори като криминален (Безлов и други, 2007);
- процесът на приватизация, който се посочва като особено привлекателен за инвестиране на „мръсни“ пари (Пране на мръсни пари, 1995; Dini, 1997);
- възникването и развитието на сериозна организирана престъпност и корупция (Безлов и други, 2007; Станков, 2000);
- закъснялото инкриминиране на прането на пари в сравнение с развитието на организираната престъпност (Станков, 2000);
- географското положение на страната, благоприятстващо трансграничната престъпност (U.S. Department of State, 2008).

Това превръща противодействието на изпирането на пари във важен проблем за страната ни. Той е важен и от гледна точка на ограничаването на организираната престъпност, защото „прането на пари е самото сърце на организираната престъпност“ (Frattini, 2007: 63).

I. Противодействие на изпирането на пари в България през погледа на международните доклади

Няколко международни организации съсредоточават своето внимание върху ефективността на противодействието на изпирането на пари в България, между които Комисията на Европейските общности и Мънивал – Комитетът на експертите по оценяване на мерките по противодействие на изпирането на пари към Съвета на Европа, които подготвят специални доклади, посветени на нашата страна (Комисия на Европейските общности, 2007; Комисия на Европейските общности, 2008; Moneuval, 2008). Внимание на противодействието на изпирането на пари у нас се отделя и в ежегодния доклад на Държавния департамент на САЩ за трафика на наркотици (U.S. Department of State, 2008).

Основните изводи за противодействието на изпирането на пари в България от посочените доклади¹ могат да се обобщят на кратко по следния начин:

- българското законодателство отговаря на международните стандарти в тази област;
- изградени са институции със специализирани сектори за противодействие на изпирането на пари към тях;
- разработени са и специални механизми за по-добро взаимодействие между различните институции, работещи по проблема;
- отчита се увеличение на броя на осъдителните присъди за пране на пари;
- въпреки всичко това се посочва, че противодействието е недостатъчно, съществуват проблеми, за решаването на които трябва още усилия.

Основният извод на Комисията на Европейските общности (2007: 21) относно 6-и индикативен показател, съсредоточаващ се върху борбата с организираната престъпност и прането на пари е, че като цяло напредъкът е недостатъчен. Поради наличието на подобни изводи в международните оценителни доклади става особено важно търсенето на нови форми за мониторинг на противодействието на изпирането на пари. Осъществяването на такъв мониторинг изисква провеждането на специално изследване на състоянието на противодействието на изпирането на пари в България. Точно поради това бе проведено настоящото изследване.

¹ Подобни изводи могат да се направят и от предишни доклади на посочените организации.

II. Методология на изследването

1. Методи за набиране на информация

Емпиричната информация за изследването беше набрана чрез дълбочинни интервюта. Този метод беше предпочетен, тъй като с него е възможно навлизане в дълбочина и достигане до по-пълна и достоверна информация за изследвания феномен.

При набирането на емпиричния материал бяха използвани полуструктурирани въпросници, при които са определени темите, около които се очаква да протече разговорът, но формулировките на въпросите и тяхната последователност не са фиксирани.

Стремежът беше разговорите да се водят максимално свободно, с което да се даде възможност на участниците да споделят и опит, който не е предвиден в предварително очертания тематичен обхват на интервюто, но можеше да се окаже ценен за изследването. В процеса на разговора въпросите се развиваха в зависимост от подадените отговори, като целта беше да се навлезе колкото може в по-голяма дълбочина по изследваната тема. В резултат от проведените с отделните хора интервюта постепенно се разширяваше кръгът от разискваните проблеми. Някои интервюта подсказваха допълнителни насоки, към които да се насочва изследователският интерес. Основната цел на интервютата беше всеки участник в изследването да изложи своята представа за основния набор от проблеми, които се изследваха.

Специално трябва да се отбележи, че няколко от проведените разговори, особено с някои от експертите, включени в изследването, се проведоха под формата на свободен диалог, при който водеща бе само темата на изследването.

2. Източници на информация

По време на теренната работа бяха проведени интервюта с представители, работили по случаи на изпирание на пари, на следните институции²: Държавна агенция „Национална сигурност“ (ДАНС), Министерство на вътрешните работи (МВР), Национална следствена служба (НСЛС), Прокуратура на Република България (ПРБ), Комисия за установяване на имущество, придобито от престъпна дейност ((КУИППД)), както и със съдии³.

² Дължим благодарност на ръководствата и представителите на шестте институции за предоставената възможност да проведем необходимите интервюта и оказаното съдействие за провеждане на изследването.

³ Някои от съдиите, с които бяха проведени интервюта, са гледали само мерки за неотклонение по изпирание на пари. Направи се опит да се включи в изследването и съдия, който е гледал дело по Закона за отнемане в полза на държавата на имущество, придобито от престъпна дейност (ЗОПДИППД), но не успяхме да намерим такъв участник. За да се компенсира това, едно от интервютата е направено със съдия, който е гледал дело по Закона за собствеността на гражданите, действал до приемане на ЗОПДИППД. Интервютата бяха проведени със съдии, работещи в София.

Разпределението на респондентите от различните институции не е равномерно. Това е особено валидно за Държавна агенция „Национална сигурност“. Разговорите с нейни представители бяха твърде кратки и ограничени до една от дирекциите на тази институция, което не позволи да се получи достатъчно изчерпателна информация за нейната дейност. Сериозен проблем тук се оказа, че не беше получена възможност за разговори с представители на звеното за финансово разузнаване. За да се компенсира тази „дупка“ при набиране на емпиричната информация, бяха проведени интервюта с бивши служители на звеното за финансово разузнаване.

За по-добро изясняване на някои аспекти на разглежданата тематика бяха проведени допълнителни разговори с експерти, имащи отношение по противодействие на изпирането на пари в други институции.

3. Единици на изследването

Възможностите за определяне на точни характеристики на извадката при подобни интервюта са силно ограничени. Представителите на институциите, с които бяха проведени дълбочинни интервюта, в повечето случаи бяха определени от съответните ръководства. Основен признак, по който са посочвани е, че са работили по случаи на изпиране на пари. Следва да се отбележи и това, че при магистратите в България е въведен случайният принцип на разпределение на делата, което допълнително предопределя, че част от представителите, с които бяха проведени интервюта, са получили случайно възможност да работят по изпиране на пари.

В рамките на изследването бяха направени 54 дълбочинни интервюта⁴ в периода 18.12.2007 г. – 25.04.2008 г. Всички интервюта бяха проведени от автора на настоящия доклад.

Трябва да се отбележи, че след провеждане на дълбочинните интервюта с някои от участниците в изследването се проведеха допълнителни разговори с цел изясняване на някои аспекти и достигане до максимална пълнота на събраната информация.

4. Регистрация на информацията

За успешната реализация на методиката беше необходимо дълбочинните интервюта да бъдат записани на диктофон, за да се осигури възможност за тяхното допълнително изслушване и осмисляне. Въпреки че голяма част от участниците бяха съгласни при интервюта да се ползва диктофон, имаше и участници, които не желаеха да бъдат записвани. При тях регистрацията на информацията ставаше, като авторът на изследването си водеше записки. Недостатък тук бе това, че се водеха записки само на тази част от информацията, която в момента на разговора се определяше като важна.

⁴ Първоначалният замисъл на изследването беше да се проведат дълбочинни интервюта с по 10 представители на всяка от шестте институции.

Проведоха се и няколко допълнителни разговора, при които авторът на изследването трябваше да разчита само на паметта си. При тях нямаше как своевременно да бъде регистрирана информацията, която се представяше от участниците в изследването. Тя бе записвана след разговора, като стремежът беше да се възстановят колкото е възможно повече детайли от проведеня разговор. Въпреки това мненията на тези участници не могат да бъдат представени в цялата им пълнота.

5. Ограничения на изследването

Проведеното изследване няма национален обхват. Докато служителите на някои от институциите, които работят по изпирание на пари, са само в София, то има институции, които имат представители, работили по пране на пари, на територията на цялата страна. Въпреки че бяха проведени интервюта в различни градове, не бе постигнат национален обхват. Това ограничение е валидно в най-голяма степен за съда и прокуратурата.

Набраната от настоящото изследване информация не бива да се приема като единствената и обща гледна точка за противодействието на изпирането на пари, защото е възможно да има други служители, работили по случаи на пране на пари, които да имат различни мнения. Затова е възможно изследването да разкрива само част от общата картина на противодействието на изпирането на пари.

Авторът на изследването има социологическо образование, което предпоставяше възникване на проблеми при вникване в някои от дискутираните теми, свързани с икономическа и правна проблематика. Като опит да минимизира този проблем в продължение на няколко месеца преди започване на теренната работа авторът се запозна с релевантна на темата книжнина – законодателство, медийни материали, доклади на международни организации, публикации на български и чуждестранни изследователи и други. Допълнително улеснение за включване на автора в тематиката на изследването беше опитът с участие в предишни изследвания на организираната престъпност.

Настоящият доклад се ограничава основно до представяне на мненията на участниците в изследването, с което се опитва да постави проблеми за бъдещи дискусии.

В следващата точка ще бъдат представени основните резултати от проведеното изследване, които се отнасят до състоянието на противодействието на изпирането на пари в нашата страна.

III. Състояние на противодействието на изпирането на пари в България

При представяне на резултатите от изследването няма да се излагат отговорите на участниците, разделени по институции. Стремежът ще е да не се посочва институцията, чийто представител е респондентът, освен където това не е наложително. Причините за това са най-малко две: едната е свързана с осигуряване на максимална анонимност на отговорите, другата е в това, че според нас всяка една от институциите, включени в изследването, представляват отделни части от един общ процес на противодействие на изпирането на пари.

Както бе показано в предишните части, международните оценителни доклади отделят голямо внимание на съществуващото законодателство, поради което, с оглед избягване на повторения, докладът няма да се съсредоточава върху него, а върху тълкуването и прилагането му. Ще се акцентира върху тези аспекти на противодействието на изпирането на пари, които по-скоро касаят практическото приложение на съответните политики.

1. Тенденции в противодействието на изпирането на пари

Изключително интересна и важна според нас е тази част от мненията на участниците в изследването, която се отнася до тенденциите в противодействието на изпирането на пари. Точно поради това представянето на резултатите от изследването ще започне с нея.

Вероятно, за да се отговори по адекватен начин на критичните бележки, отправени в международните доклади, изследването показва ясен стремеж да се придава особено значение на противодействието срещу прането на пари. Това се открива ясно в мненията на интервюираните, които усещат, че има тенденция за налагане да се разследва пране на пари.

Тази тенденция може би е правилна реакция спрямо критиките, но не винаги се оценява положително от участниците в изследването. Според някои от тях: *„Много често се образува по 253, само защото е много модерен член и ни натиска Европейският съюз.“* Срещат се интервюта, в които се посочва, че приоритетен е броят на обвиненията за пране на пари, а качеството им все още не е на нужното ниво. *„В България се гони цифрата за пране на пари, за да си покажеш резултатите, а качеството не е добро. По-добре да има една-две истински присъди годишно“.*

Освен това става ясно, че понякога стремежът към образуване на обвинения в пране на пари води до това, че се налага то да се преквалифи-

цира в други членове от Наказателния кодекс, за да се докаже престъпление. „Трудно е да вържеш предикатното престъпление, от което са придобити парите, и последващото им вливане в икономиката. Тръгваш да търсиш 253, но не можеш да вържеш източника на парите. Пускаш по 250, 251“. В интервюта се посочват примери и за това, че стремежът непременно да се постигат обвинения за изпиране на пари води дори до оправдателни присъди, само защото обвинението е за пране на пари, а не за друго престъпление. „Защо е нужно да го съдиш за пране на пари, пусни го по 251, за да го осъдиш. Наказанието по 251 е присъда до 6 години, изземване на парите и глоба в двоен размер“.

Друго, което може да се изведе като нежелан резултат в тенденциите е, че често според някои от участниците се избързва и се залавят хора, които са на по-ниско ниво в йерархията на престъпността, а те бързо биват заменени и криминогенната обстановка остава непроменена. Причината за това може да се илюстрира със следния цитат от проведените интервюта: „Когато вървиш по пътя на най-лесното съпротивление, веднага да го хванеш, резултатът е този, който имаме“. Тази тенденция би могла да се представи по-подробно с един пространен цитат от интервю, представящ пример с група, занимаваща се с разпространение на наркотици. В интервюто се казва следното: „В първата фаза⁵ има множество хора, които пласират дрога. Те репулсират тези пари във финансовата система. Характерно за първата фаза е, че ти тогава си много близо и до престъплението и до парите. Проблемът е, че когато имаш криминално предприятие, истинското ръководство е много далеч. Ти можеш да хванеш пласъорите и парите, но не може да се добереш до ръководството. Понеже много хора не могат да работят по цялостния процес, работят по тази фаза и заместват истинската работа. Втората фаза това е прехвърлянето на парите във финансовите институции. Характерно е, че е отдалечена от пласъорите, а още не е свързана с боса. Но от тук остават документи, тя е най-важната фаза, защото всеки трансфер оставя някакъв документ. Затова, когато се хване на третата фаза, когато установиш, че човек има необяснимо богатство, тогава трябва да се върнеш към втората фаза, където винаги има документи, които могат да го свържат. И затова удрят първата фаза, пласъорите, защото втората е трудната фаза – там са трансграничните преводи, офшорните фирми и т. н. Това е сложната фаза. А когато ти още на първата фаза..., да речем, че даден сигнал касае някой пласъор и го викнеш, на следващия по веригата вече му е ясно, че нещо става и може да вземе мерки. Като видиш, че някои има богатство, което е необяснимо, трябва да се върнеш назад да му намериш пътя, което, когато го свържеш с престъпната дейност, ще стане дело за пране на пари“.

Работата по ниските нива в йерархията на престъпността създава у участниците в изследването убеждение, че цялата система за про-

⁵ Тук се има предвид първата фаза от класическия процес по изпиране на пари, който се представя в три фази: първата фаза е *влагане (placement)*, където парите се пласират често, но не непременно във финансови институции; втората фаза е *разслояване (layering)*, целта е да се скрие престъпния произход на облагите обикновено чрез различни транзакции; последната фаза е *интеграция (integration)* на облагите от престъпната дейност в легалната икономика, като те вече са придобили легитимен вид.

тивоедействие на изпирание на пари не е ефективна и не разкрива същността на проблема. Срещат се мнения, че конфискуваните средства и имуществата по разследваните случаи са на твърде ниска стойност и не оказват сериозно въздействие върху престъпните структури: *„Те толкова пари харчат, а ние му конфискуваме един автомобил. Боже, той за една вечер го изпива“*.

Друга специфика на противодействието на изпирането на пари, която може да се изведе от проведените интервюта, е липсата на трайна тенденция да се свързват разследванията на престъпления, които генерират големи печалби, с паралелно проследяване и разследване на тяхното изпирание.

От анализа на информацията може да се направи още един извод. Той се отнася до това, че се отдава приоритет на сигналите от звеното за финансово разузнаване, което ще бъде подкрепено с един цитат: *„Всеки иска да работи по сигнал от АФР [Агенция за финансово разузнаване – бел. авт.], а не от престъпна дейност. Да му хванеш структурите, които генерират парите, начините на придвижване, мениджърите, които го правят и тогава да го хванеш.“*

Срещат се мнения, според които прекалено много се акцентира на гребните и незначителни случаи, а не на изпирането на пари, свързано с организирана престъпност. Нещо повече – има мнения, според които противодействието се съсредоточава върху случаи, които дори не касаят инвестиране на престъпно придобитите средства в легалната икономика на страната, а такива, при които става въпрос за закупуване на стоки за лична употреба с малки суми, придобити от престъпление. Това кара някои респонденти да поставят следния проблем: *„Много страни не приемат, т. нар. самоизпирание (self-laundering), т.е. извършил си престъпление и вършиш нещо с парите. То няма човек, който да е извършил кражба и да не е извършил нещо, може да го е продал, да го е подарил. Само ако си го държи в къщи и не го ползва, но тогава става вещно укривателство. Примерно едно присвояване, ако докажеш, където присъдата е 30 години, какъв е смисълът от цялото упражнение след това“*.

Според някои от интервюираните това, което не достига в противодействието на изпирането на пари, е недостатъчно ефективното използване на създадената система. Резултатът е представен образно в едно от интервютата така: *„Ние с кран вдигаме стол“*. А причината за това е, че *„Не могат да разберат, че и за големите, и за малките случаи инструментариумът е един и същ... С големите случаи, с които никой не иска да се занимава, се губи толкова време, колкото и с малките“*.

Представянето на тенденциите ще завърши с едно мнение, което се споделя от редица от участниците в изследването. То може да бъде илюстрирано със следния цитат: *„Нашият подход е много формалистичен към прането на пари, изключително формалистичен е подходът. Прането на пари – все още не се осъзнава смисъла на самото престъпление“*.

2. Превантивни мерки срещу изпирането на пари

По отношение на превантивните мерки срещу изпирането на пари няма да се спираме подробно на законодателството⁶. Причината за това, както показва нашето предварително проучване, интервютата, а така също и редица международни доклади е, че тези актове са такива, каквито са в повечето страни, и българското законодателство отговаря в голяма степен на глобалните стандарти, на международните актове, които се явяват като стандарт в тази област⁷. Формалното съобразяване на българското законодателство с глобалните стандарти в противодействието на прането на пари не е достатъчно за успешно справяне с престъпността. Поради това е особено важно концентриране на вниманието върху реалното изпълнение на приетото законодателство.

С международните изисквания е съобразен и списъкът на 30-те типа задължени лица по чл. 3 ал. 2 и 3 от Закона за мерките срещу изпирането на пари (ЗМИП). Направена справка⁸ в регистър Булстат показва, че общият брой на регистрираните институции, които попадат в списъка на задължените лица, е над 130 000. В проведените интервюта се посочи, че броят на задължените лица, предали Вътрешни правила⁹ във финансовото разузнаване, е около 15 000. Възможно е тази цифра да не отговаря на истината. Не разполагаме с официални данни за броя на тези правила. Но по време на интервютата няколко независими един от друг участници посочиха такива данни, поради което те са цитирани. Освен това с оглед позициите, които заемат или са заемали тези участници, има сериозни основания да се смята, че тази цифра се доближава до действителността. Ако посочените по-горе данни са верни, то това означава, че само около 10% от предвидените в закона задължени лица са предали и имат утвърдени Вътрешни правила. Освен

⁶ Закона за мерките срещу изпиране на пари, Правилника за прилагането на закона за мерките срещу изпиране на пари.

⁷ 40-те препоръки на The Financial Action Task Force on Money Laundering (FATF), Трите европейски директиви (91/308/ЕИО от 10 юни 1991г.; 2001/97/ЕО от 4 декември 2001г.; 2005/60/ЕО от 26 октомври 2005г.) и т.н.

⁸ Направената справка е за броя на регистрираните институции по типовете задължени лица. Данните, които ни бяха предоставени са за периода до 01.01.2008г.

⁹ Вътрешните правила са основата, върху която задължените лица осигуряват и регламентират действията си по стриктното спазване на Закона за мерките срещу изпирането на пари и Закона за мерките срещу финансирането на тероризма. С тях се установяват условията и редът за събиране, съхраняване и разкриване на информацията, свързана с дейността по контрол и предотвратяване изпирането на пари и финансирането на тероризма, определят се точни критерии за разпознаване на съмнителни операции или клиенти и се регламентират действията и отговорностите на задължените лица, както и на техните служители спрямо клиентите и операциите извършвани от тях. Вътрешните правила осигуряват и регламентират задължителния ред за обучение на всички лица, както и използването от тях на необходимите технически средства за разкриване и предотвратяване изпирането на пари. Тези правила се приемат от Управителния орган на задълженото лице, съгласувано с Агенцията за финансово разузнаване в 4-месечен срок след регистрацията на съответното лице.

това формалното наличие на такива правила не гарантира изпълнение на задълженията, ако не е подкрепено с постоянен мониторинг и съответни санкции и ако всичко това не е известно на самите задължени лица.

В проведените интервюта многократно се посочваше, че броят на задължените лица по ЗМИП е твърде голям за кадровия капацитет, с който разполага звеното за финансово разузнаване. Щатът на всички служители във финансовото разузнаване е 50 човека. Това може да се представи с цитат от едно интервю: *„Превантивният стълб не работи достатъчно добре и лицата не изпълняват задълженията си.... Няма капацитет, няма хора в АФР. Превантивният стълб е неефективен, защото си направил нещо, което не можеш да налагаш. Ако всички задължени лица пуснат по три сигнала, кой ще ги обработи“*. В допълнение към това в редица интервюта се посочваше още един проблем. Той е, че: *„Задължените лица по Закона за мерките срещу изпирането на пари имат своя пряк икономически интерес да премълчат и да не докладват“*. Освен това участниците посочват: *„Всеки ходи в банка и моите лични впечатления са, че банковите служители в повечето случаи формално ги правят тези неща и не са единични случаите, когато те съветват какво да пишеш в самата декларация“*. Друг фактор за слабата ефективност в работата на задължените лица, който може да се изведе от проведените интервюта, е недостатъчната защита на техните служители при подаване на сигнал със съмнение за изпиране на пари. Тъй като тези сигнали не са анонимни и съдържат информация за хората, които ги подават, се създава опасност за сигурността на съответните служители.

От разговорите става ясно, че подготвеността на задължените лица за изпълнение на предвидените в закона задължения не е еднаква. В потвърждение на това изчисление на данните, представени в годишния доклад за дейността на Агенцията за финансово разузнаване за 2007 г.¹⁰, показват, че 90% от подадените доклади за съмнителни операции са изпратени от банки и митнически органи. Това показва, че останалите 28 типа задължени лица не изпълняват достатъчно добре своите задължения по този закон.

Подобни изводи могат да се направят от друго изследване¹¹, посветено на нелегалните аспекти на пазара на недвижими имоти, в рамките, на което са проведени интервюта с лица, които извършват по занятие посредничество при сделки с недвижими имоти. От тези интервюта става ясно, че въпреки формалното им присъствие в ЗМИП повечето интервюирани не спазват своите задължения и дори не знаят за тях. Същевременно, обаче, от събраната в настоящото изследване емпирична информация категорично може да се направи извод, че точно строителството и недвижимите имоти са основен фокус за инвести-

¹⁰ Докладът е достъпен в интернет на адрес http://www.fia.minfin.bg/images_content/godishen_doklad_2007.pdf

¹¹ То е проведено в рамките на изследователска практика „Нелегални аспекти на пазара на недвижими имоти“ в катедра „Социология“ към Софийския университет „Св. Климент Охридски“ през летен семестър на 2007/2008 учебна година.

ране на мръсни пари. Така задължени лица от особено рискови за пране на пари сфери се оказват практически неизпълняващи своите функции за противодействие на изпирането на пари.

От интервютата става ясно, че подготвеността на отделните задължени лица не е еднаква за работа по контрол и предотвратяване на изпиране на пари. Една възможна причина за тези проблеми, която се споделя от участниците в изследването, е, че това се дължи на различното качество на индикаторите за съмнителни операции, които имат отделните задължени лица. Така например, един преглед на примерните Вътрешни правила от интернет страницата¹² на звеното за финансово разузнаване показва, че при всички задължени лица се повтарят едни и същи индикатори за съмнителни операции. Няма как индикаторите да бъдат еднакво ефективни за всички типове задължени лица, тъй като естеството на тяхната работа е различно. Прегледаните от нас утвърдени от звеното за финансово разузнаване Вътрешни правила на няколко юридически лица с нестопанска цел, например, съдържат еднакви индикатори като примерните Вътрешни правила за банкови институции.

3. Наказателноправни мерки срещу изпирането на пари

Третият кръг проблеми, които ще бъдат представени, е свързан с наказателноправните мерки срещу изпирането на пари. Тук фокусът е върху член 253 от Наказателния кодекс. Отговорите на участниците в изследването за този член показват, от една страна, че текстът му в голяма степен се доближава до текста в испанския наказателен кодекс, но същевременно става ясно, че *„това, че го има в Испания, не значи, че ще действа и в нашите условия“*. От друга страна това, което се откроява, е, че този член поражда сериозни затруднения: *„когато един текст от НК е неясен и трябва да се тълкува, по него възникват проблеми“*. Нещо повече – срещат се мнения, според които: *„Основна трудност в борбата с прането на пари мога да кажа, че е нормативната база“*. Поради това в проведените интервюта се срещат участници, които смятат, че има нужда от промяна в член 253 от НК и липсата на такава създава сериозни трудности. Все пак според по-голямата част от мненията проблемът не е в текста на член 253, а в неговото тълкуване.

По-точно проблемът е в т. нар. предикатно престъпление, т. е. престъплението, от което са генерирани мръсните пари и трудностите, които идват от доказване на това престъпление и връзката между него и сумите, които са предмет на изпиране. Но този проблем с предикатното престъпление се разбира по различен начин от различните участници в изследването. По-точно по различен начин се разбира степента, до която трябва да се доказва предикатното престъпление. Би могло да се представят поне няколко мнения по повод предикатното престъпление:

- *трябва да се докаже предикатното престъпление и да се докаже, че парите са точно от това престъпление;*

¹² Вж. в интернет на адрес <http://www.fia.minfin.bg/?cat=97>

- за да се образува едно дело по 253, е необходимо да има образувано досъдебно производство за някакъв вид престъпление;
- трябва да има влязла в сила присъда, за да бъде съден за пране на пари;
- не е необходима присъда, но трябва да има убедителни доказателства;
- трябва чрез едни косвени улики, да получиш убедеността, че този човек се занимава с престъпление.

Освен с разликите в мненията, свързани с предикатното престъпление, ще бъде илюстрирана с примери и представата за доказване на парите: „Трябва да се доказва, че точно това са парите от грабежа. Как може да стане това нещо?“. Това кара някои участници в изследването да смятат, че: „Твърде завишено е изискването за тази връзка и не сме в състояние да я разкрием“. Всичко това кара огромната част от хората да споделят мнението, че „първото, което трябва да се направи е решаване на проблема с предикатното престъпление“.

Посочените проблеми с предикатното престъпление поражда още някои неясноти у участниците. Ще бъде представен един такъв пример: „представете си ситуация, в която твърдиш, че парите – предмет на прането, са предмет на присвояване. И присвояването пада. Нямаш присъда. Как ще имаш пране?“

От интервюта изпъква и друг проблем, свързан с наказателноправните мерки за противодействие на изпирането на пари. Това е изискването за доказване на цялата сума, т. е. „трябва да доказваш лев по лев“. Този проблем ще бъде илюстриран с още един цитат от интервю: „Ние сме доказали предикатно престъпление за 100 000 лв., но парите които се перат са повече и съдът казва край до тук, 100 000 и това е, другото не го признаваме“.

Макар и само в единични интервюта, се посочват и конкретни слабости и неясноти в текста на член 253 от НК. Като такава се сочи изразът „който получи“, където като проблем е забелязано от респондента, че се изключват тези, които действат като представители на юридическите лица. В друго интервю като несвършенство се отбелязва неяснота относно израза „друго обществено опасно деяние“ и това какво всъщност е „финансова операция“. Но според редица други участници в изследването тези критики на текста не са уместни и не заслужават сериозно внимание. Все пак, с оглед коректно представяне на посочените в интервюта проблеми, те бяха изложени в текста.

Срещат се и интервюта, в които респондентите посочват, че не са сигурни дали може да се повдига обвинение по член 253 от НК, когато криминалните транзакции са извършени между финансови институции на територията на чужда държава. Подобен казус е коментиран в международни доклади, където се отбелязва, че не би следвало да има проблеми при такива случаи. Освен това се срещат участници, които споделят, че „не виждам разлики между текста на 253 и класическото вещно укривателство“.

Основният извод, който може да се направи от анализа на събрания емпиричен материал по отношение на наказателно правните мерки срещу изпирането на пари, е, че някои елементи на законовата рамка се разбират по твърде разнообразни начини дори в рамките на една и съща институция. Ето защо участниците в изследването са категорични: *„за да има успех, трябва да се осъществи единна практика, но за съжаление я нямаме и това затруднява всички“*. Поради това уеднаквяването на практиката става неотложна необходимост за подобряване на противодействието на изпирането на пари.

4. Взаимоотношения и координация между институциите

Друг съществен проблем, който ще бъде представен, е взаимоотношението и координацията, които се осъществяват между институциите, включени в процеса на противодействие на изпирането на пари.

4.1. Взаимоотношения между съда и разследващите органи

Различните тълкувания на законовата рамка и липсата на уеднаквена практика водят до сериозни проблеми в отношенията между различни институции. Представителите на всяка институция посочваха като значим проблем в своята работа дейността, осъществявана от някои от другите институции. Това е особено валидно за отношението между съда и разследващите органи. Трябва да се отбележи обаче, че в основата на взаимните критики стои основно начинът, по който се тълкува прането на пари.

Така например, разследващите виждат проблема в разбирането на съда, което ще бъде илюстрирано с един цитат: *„За съжаление трябва да се промени нагласата на съда, защото начина, по който те тълкуват текста от НК, то ще си остане на това ниво“*. Съдиите от своя страна виждат проблема в работата и разбирането на разследващите: *„Според мен основният проблем е, че прокуратурата не си прави достатъчно труд да установява достатъчно доказателства, задоволява се точно с това предположение за предикатното престъпление.... Не е редно да се внасят обвинителни актове, когато силите им не са стигнали да установят предикатното престъпление“*.

Съдиите, които бяха интервюирани, са на мнение, че разследващите органи не са успели да си свършат достатъчно добре работата по гледаните от тях дела и мерки. Срещат се мнения, в които се посочва: *„Защо прокуратурата внася актовете, като не са сигурни и не са доказали всеки един елемент от престъплението“*. Причините за това участниците в изследването откриват в това, че *„просто избързват ... и не успяват да докажат обвинението. Няма как, без да се съберат достатъчно доказателства“*. Друго обяснение, което се среща, е, че *„Не се разбира достатъчно добре прането на пари от разследващите органи“*. В интервютата се срещат и някои по-остри мнения: *„Те не са разбрали от къде са тия пари и защо внасят дело въобще.... да имат доблестта просто да си го признаят, а не да прехвърлят топката в съда“*.

От страна на разследващите органи се срещат редица критични мнения към съда, което ще бъде илюстрирано с няколко цитата: *„Моето мнение, а и на други колеги е, че в част от съдилищата има нужда от промяна, защото в момента има тенденция за отказ от правосъдие“, „Според мен може да се направи извод, че съдебната система е длъжник на обществото. Основната вина за забавено съдопроизводство е в съда, не е в нас“*. Срещат се редица представители на разследващите органи, според които съдът връща дела за маловажни и незначителни неща. В интервюта се посочват и конкретни случаи за такива връщания. Ще бъде представен един такъв пример: *„15 тома дело по 200 страници. В том 10 на 12-а страница отдолу свидетелят е пропуснал да се подпише. Съдията казва съществено процесуално нарушение и връща цялото дело с осем обвиняеми лица. Защото свидетелят не се е подписал на 12-а страница от 16 страници, целият протокол става невалиден. Викаме свидетеля и той се извинява и се подписва. Защо това да не стане в съда? НПК дава приоритет на съда и те понякога нямат желание да съдят, а искат да си играем на процесуален пинг-понг, да разхождаме делата“*.

В следващия параграф ще бъде представен още един пример, с който ще се илюстрира, че прилагането на специални мерки за взаимодействие, ако не е последвано от достатъчно добър мониторинг на практиката, може да има и нежелани ефекти. Това ще бъде направено, спирайки се на подписаната през 2006 г. инструкция за взаимодействие между Прокуратурата на Република България, Агенцията за финансово разузнаване и Министерството на вътрешните работи.

4.2. Взаимодействие и координация в условията на специална инструкция

До влизане в сила на посочената инструкция информацията от звеното за финансово разузнаване са се изпращали в различни институции: *„Преди това изпращаха сигналите където си поискат – в прокуратурата, в полицията, в БОП-а и т. н.... Положителното в инструкцията беше, че информацията се централизира на едно място в ГД „БОП“ [Главна дирекция „Борба с организираната престъпност“ – бел. авт.]“*.

По-близкото взаимодействие създава някои проблеми, което ясно се отразява в събраната емпирична информация. От гледна точка на останалите институции начинът на работа на звеното за финансово разузнаване предизвиква доста критики: *„АФР е една информативна служба, нас не ни устройва тази дейност, която тя върши. Сериозните случаи, които тръгват от АФР, са много малко, основните сигнали идват от ГД „БОП“ или от чужбина. АФР не прави анализ и не преценява, а само го изпраща“*.

Конкретните критики, които се отправят към финансовото разузнаване, са, че много малка част от информацията, която изпращат, е с качество, което позволява ефективна работа на разследващите органи. Както и че огромната част от информацията, подавани от финансовото разузнаване, не представляват интерес за ГД „БОП“. Това ще бъде илюстрирано със следния цитат: *„Сигналите на АФР са кухи, защото не можем да търсим престъпление в това, че човек, който има*

2-3 милиона лева, си е внесъл кола за 100 000 лв. А проверката преминава точно по същия начин като проверка при съмнение за наркотрафик. Абсолютно през всички тези стадии“. Поради това особен проблем се явява това, че „прокурорите не смеят да вземат решение, т.е. да прекратят нещо маловажно и да го изпратят на НАП“.

Като допълнителен проблем за успешното взаимодействие в някои от интервюта се посочва това, че в ГД „БОП“ се работи с хартиени носители, което не позволява създаване на база данни.

Друг проблем на работата по инструкцията за взаимодействие се явява недостатъчният срок от 30 дни, който е фиксиран в нея. Явно направен, за да ускори работата, фиксираният срок се оказва допълнителна пречка за това. *„Имаме срок от 30 дни и трябва да докладваме на прокурора какво сме свършили, а за прането на пари 30 дни са един миг. Докато напишем всички писма до институциите да съберем информация, да разкрием всички видове тайни и един месец не може да ни стигне.... Минималният срок, за да се изясни един сигнал, е 6-9 месеца“.* Освен това фиксирането на срок от 30 дни в инструкцията създава допълнителни проблеми: *„това те кара да викаш лицето за разпит, ама така го предупреждаваш и ще хванеш най-много някой бушон. Даваш му възможност или да прикрие, или да скъса връзките“.*

Като проблем се посочва, че изпращаната информация е с голямо закъснение, т. е. минал е много дълъг период от извършване на деянието до постъпване на информацията за разследване: *„АФР ни изпраща сигналите с много голямо закъснение. Като дойде нещо, което се е случило през 2004 г., как да го проследим, то има документи, които вече са изчезнали“.* Подобни мнения се споделят от представители на различни институции: *„Този период не е бил по-къс от 2-3 години. Имаше един случай, при който бяха минали 8 години от изпирането на пари или извършването на т. нар. съмнителни операции. Ставаше въпрос за банкови преводи... повече от половин година банката не можеше да ми събере документите, защото бяха архивирани“.*

Друга критика, която се отправя към тази институция, е, че информацията, която се предава, е в недоволен и слабо анализиран вид. *„АФР дава една гола справка и на тази основа аз почвам да творя бумацина. Това е пощенска кутия“.* Като допълнителна трудност участниците определят това, че *„като имаме сигнал от АФР, ние нямаме информация за предикатното престъпление, а срокът е 30 дни“.* Освен това като проблем се посочва, че *„финансовото разузнаване подава информация за отделна операция, а не търси връзките между различни операции“.*

Съгласно посочената инструкция за взаимодействие от 2006 г. информацията от финансовото разузнаване се изпраща в ГД „БОП“. Това създава усещането в не малка част от представителите на тази дирекция, че са задържани от получаваната информация: *„С отсяването на незначителните информации, получавани от АФР, е голям проблем. Не ни остава време за чисто оперативната работа“.* Това води до сериозно ограничаване на капацитета на ГД „БОП“ за успешна работа по противодействие на изпирането на пари.

4.3. Междунституционални разследващи екипи

Масово е мнението сред участниците в изследването, че: *„Сътрудничеството е резултат не толкова на междунституционален контакт, колкото на личен контакт между хората. Ако попаднеш на познат или на приятелче, ще ти свърши работа, ако не, чакай от умрял писмо“*. Освен това наличието на добри лични контакти значително подобрява бързината на междунституционалното сътрудничество, защото иначе: *„трябва да мине през директора, да бъде разпределено на определено лице. И ако отговорът може да бъде даден за един час, то цялото това може да отнеме три седмици“*.

Една от формите, които се прилагат за преодоляване на тези проблеми при противодействието на изпирането на пари, е създаването на разследващи екипи от представители на различни институции. Многократно при проведените интервюта се подчертаваше, че *„Екипната работа е много полезна по този вид престъпна дейност“*. И специално се изтъква, че са постигнати значителни подобрения от по-тясното междунституционално сътрудничество в противодействието на изпирането на пари: *„създаваме екипи и работата върви наистина“*.

Някои участници в изследването посочват, че при работата в междунституционални разследващи екипи съществуват сериозни проблеми и специално изтъкват, че *„ако я няма волята и разбирателството, че по този начин ще тръгне работата няма как да се получи“*. Освен това се срещат респонденти, които са участвали в подобни екипи и твърдят, че те са *„показуха“*, която съществува само формално, а на практика не може да се говори за екип. Също така се посочва, че: *„Нормално е хората да бъдат под един покрив, не да си пишем писма, когато се сформира група“*.

Като проблем в някои интервюта се посочва това, че: *„прокурорът се държи като господар на това производство. Никой не отрича, че е господар на производството, но да не се държи като такъв. Не стои от страни или отгоре някъде да гледаш“*. Но се срещат и мнения, според които натискът, оказван от прокурорите в междунституционалните разследващи екипи, има положителен ефект и дава добри резултати.

5. Проблеми на организацията на работата

5.1. Човешки ресурси

От интервютата може да се направи извод, че в почти всички институции човешките ресурси са недостатъчни и се изпитва нужда от още хора. Общият брой на специализирания състав за работа по пране на пари в основните институции, ангажирани с тази борба, е около 150 човека. Недостатъчният брой на служителите, специализирани за работа по пране на пари, натрапчиво изпъква в интервютата като проблем за Министерството на вътрешните работи, за звеното за финансово разузнаване, както и за Прокуратурата. На този фон е необяснимо, защо при наличието само на двама специализирани дознатели, цял отдел магистрати, специализирани в разследване на икономически

престъпления, е оставен без работа в националното следствие. Така, въпреки че държавата декларира готовност за борба с прането на пари, на практика не осигурява дори достатъчен кадрови капацитет.

Друг важен проблем, свързан с човешките ресурси, е качеството на хората, работещи по изпиране на пари. Не е достатъчно формално да се увеличи броят на хората, но те да не притежават нужните качества и познания. Някои участници в изследването посочват като такива проблеми това, че голяма част от работещите по противодействие на изпирането на пари *„не познават престъпността като такава, не познават групировките, при тях информацията за лица от организираната престъпност минава като кола, къща и т. н., а тя е интересна в контекст“* Според някои от респондентите липсата на достатъчно подготвени кадри често води до това, че при работата се *„бъркат пране на пари с данъчни престъпления“*.

Работата по този вид престъпност поставя допълнителни изисквания към подготовката на служителите. Това е сериозен проблем за някои от институциите, особено за МВР и звеното за финансово разузнаване, защото хора с необходимите знания и възможности да работят по тези проблеми могат да намерят работа при по-добри условия извън тези служби. *„Трябват хора, които са висококвалифицирани, бивши счетоводители, банкери, ама той навън взима много повече. Организираните престъпни групи ползват експерти, квалифицирани кадри и са винаги по-напред от нас“*. Съществуват и допълнителни пречки в някои от институциите като например ограниченията в МВР за назначаване на незавършили полицейската академия директно в сектора за пране на пари. Така някои от институциите се оказват неконкурентни при набирание на подходящи кадри. Това се дължи до голяма степен и на следващия проблем, върху който ще се спрем.

5.2. Заплащане и материална база

Участници от институции, които срещат проблеми с наемане на достатъчно качествени служители, посочват сред проблемите, които имат, и ниското заплащане. *„Заплатите са много ниски за компетенциите, които се изискват да притежават и в частния сектор биха получавали много по-високи заплати“*. Особено много натрупвания на този проблем се забелязват при служителите на МВР. Така повишаването на заплатите в тези институции е необходимо условие за осигуряване на по-компетентни кадри.

Лошата материална база е допълнителен проблем при противодействие на изпирането на пари. При проведените интервюта като трудност многократно се изтъкваше липсата на достатъчно техническо осигуряване и старата техника, с която разполагат институциите.

5.3. Несигурност и демотивация

Още един проблем, свързан с организацията на работата, е липсата на мотивация, което може да се открие от събраната информация. Срещат се интервюта, при които участниците в изследването отбелязват: *„Страшно демотивиращо е да хвърлиш огромен труд и да видиш,*

че горе ти се срива труда и не защото ти си калпав, а защото нещо ти е застанало на пътя. Знаеш ли колко е страшно това?“.

Друг демотивиращ фактор, който може да се изведе от проведените интервюта, е, че има сфери и ниша в държавата, по които не може да се работи, защото *„който се опита да работи, изгаря“*. Както и твърденията в интервютата, че *„последните няколко години вече тенденциозно по един или друг начин, косвен или пряк, ни се пречи. Примерно такива промени в някои закони, нежеланието да се приемат някои неща...“* Такива случаи създават усещане в някои от респондентите за недостатъчна подкрепа от страна на държавата: *„Друг е въпросът дали има волята и желанието да стигнат до същността на нещата. Защото служителите са поставени в една несигурност, в крайна сметка умишлено. Човек като няма чувството, че държавата му седи зад гърба, как да се заеме и да има куража. И казваш аз ли ще оправа света. Така че ролята на държавата е много важна“*. Откриват се и мнения според които: *„От една страна оставаш с впечатление, като слушах политиките, че има желание да се пребори престъпността, от друга като видиш какво се прави, си мислиш, че всичко се прави с някаква цел да се харесат на Европейския съюз“*. Тези проблеми както и несигурността допринасят за демотивация на част от интервюираните и безразличие към постиганите резултати: *„Какво от това, че ще довършиш някакво дело?“*. Липсата на мотивация се открива при интервюта с представители на различните институции.

Някои от участниците в изследването чувстват допълнителна несигурност от работата по случаи на изпирание на пари: *„тези, които работим по такива дела, могат да ни вържат такъв номер: да ни захранят някоя сметка и после да дадат един сигнал, че е корумпиран“*.

Като липса на мотивация за противодействие на изпирането на пари сред голяма част от участниците в изследването може да се приемат отговорите им на въпроса *„Какво според Вас е влиянието на изпирането на пари върху икономиката на страната – по-скоро положително или по-скоро отрицателно?“*, като 44% отговарят, че влиянието е по-скоро положително, 37% че не могат да преценят и 19%, че влиянието е по-скоро отрицателно. След като почти половината интервюирани смятат, че изпирането на пари има по-скоро положително влияние върху икономиката, а 37% се колебаят какво е влиянието, то едва ли биха имали мотивация да работят срещу феномен с подобно влияние върху икономиката на страната.

5.4. Вътрешноинституционална организация на работата

От набраната емпирична информация може да се направи извод, че вътрешноинституционалната организация на работата в повечето институции не благоприятства паралелно с работата по предикатните престъпления да бъдат проследявани паричните потоци. Това е валидно в най-голяма степен за МВР, но този принцип на работа би следвало да продължи и в досъдебната и съдебна фаза.

Категорично може да се заключи, че служителите на МВР усещат липса на мениджърски принципи и изпитват най-голяма нужда от промени

по отношение на вътрешноинституционалната организация на работата по противодействие на изпирането на пари. От проведените интервюта може да се направи извод, че в тази институция разделение е направено по изкуствен признак, като секторът, работещ по пране на пари, функционира самостоятелно и рядко успява да участва паралелно в работата по предикатните престъпления. От своя страна секторите, работещи по предикатните престъпления, често не се интересуват от движението на парите, спечелени от престъплението, и се насочват основно към разкриване на първичната престъпна дейност. Така, въпреки формалното изискване при подготовката на плана за работа, секторите, работещи по престъпления, генериращи големи суми пари, да впишат точка, че имат ангажимент да следят паричния поток, това почти не се случва на практика.

Допълнителна трудност се явява това, че вътрешноинституционалната организация на работата не благоприятства включването в екипите, работещи по първичната престъпна дейност, на служители, специализирани в работа по пране на пари. Това се обуславя до голяма степен и от посочената по-горе тенденция да се работи приоритетно по информации от финансовото разузнаване, което поглъща наличния капацитет.

Друг проблем, отнасящ се до вътрешноинституционалната организация на работата в МВР, е липсата на специална регулация на движението на информацията за предикатните престъпления. Като резултат от тази липса много често работещите в сектора за противодействие на изпирането на пари разбират за разкриване на престъпления, традиционно генериращи сериозни парични средства, след реализиране на операциите и то от медиите.

Участници в изследването посочват като проблем на вътрешноинституционалната организация на работата, особено в съдебната власт, принципа на случайния подбор при разпределение на случаите, по които се работи. По-точно проблемът на този принцип според респондентите е в това, че при него случаи, които касаят пране на пари, могат да бъдат разпределени на служители, които не са специализирани в работа по това престъпление. А на служители от специализирания сектор да бъде разпределен случай за друга престъпна дейност. Поради това в интервюта се изтъква, че *„от една страна специализацията е нещо много добро, от друга с този случаен принцип всичко се проваля“*. Така абсолютизацията на принципа за случайния подбор се превръща в проблем на вътрешноинституционалната организация на работата.

6. Международно сътрудничество

Голяма част от хората, които са работили по пране на пари, твърдят, че това престъпление в повечето случаи има международен характер. Именно поради това международното сътрудничество в противодействието на изпирането на пари е изключително важно. *„Не бихме преборили тази престъпност, ако не получаваме адекватна помощ от чуждестранните ни партньори“*.

От събрания емпиричен материал може да се направи извод, че повечето участници в изследването срещат сериозни проблеми с международното сътрудничество, които водят до значително забавяне на работата.

В някои интервюта се отбелязва, че *„международните правни механизми не са на ниво. Отнасят се крайно небрежно [чуждестранните партньори – бел. авт.] – или не отговарят, или отговарят между другото“*. Това мнение се потвърждава и в други интервюта: *„има огромни проблеми, никой не спазва нищо, връщат, когато искат и колкото искат“*. Нещо повече – срещат се участници в изследването, които посочват международното сътрудничество като първостепенен проблем в досегашната им практика при работа по случаи на изпирание на пари: *„Основен проблем в работата е забавеният срок за получаване на международните поръчки по съдебното сътрудничество“*.

Забавеният срок за получаване на международни поръчки създава някои допълнителни проблеми като например това, че някои от чуждестранните партньори изискват информация за какво е обвинено дадено лице. Но ако се повдигне обвинение, сроковете по НПК започват да текат и отнемат процесуалното време за разследване.

Според някои от участниците в изследването международното сътрудничество е изключително трудно, когато българските мръсни пари са вложени в чуждата държава: *„Оставам с впечатление, даже почти съм сигурен, че тях, дали са мръсни пари или не, не ги интересува, ако резултатът от всичко това остава в тяхната държава няма никакъв проблем, ама никакъв. Те не се интересуват от престъпна дейност на техни граждани в България или на наши граждани, които перат парите, в тяхната държава... Смятате ли, че не се строят хотели или други недвижими имоти в страните членки с наши пари? Там се перат също, но никой не повдига въпроса“*.

Все пак се срещат и участници, които споделят, че *„международното сътрудничество може да се каже и да, и не. Имам случай, в който работя много добре, но имам такива, в които действително има съществени проблеми“*. А някои респонденти не са имали никакви проблеми по линия на международното сътрудничество и техните поръчки са изпълнени в срок. Според някои от интервюираните подобно на междунституционалното сътрудничество в България: *„Тук е много важен и личният контакт, когато той е убеден, че трябва да ти съдейства, докато си пращаме писма много често не става“*.

7. Допълнителни проблеми при противодействие на изпирането на пари

От интервютата могат да се изведат още няколко проблема, които затрудняват допълнително противодействието на изпирането на пари и ще бъдат представени в тази точка.

7.1. Достъп до тайни

Проблемът с достъпа до различните видове тайна многократно се посочва в проведените интервюта особено от служителите на МВР: *„Голям проблем са законовите рамки, в които сме поставени да работим. Имам предвид – банкова тайна, данъчна тайна, търговска тайна, служебна тайна. За всичките тези тайни се изисква да се премине през съда и да се получи разрешението на съда“. Участници в изследването посочват, че: „Банковата тайна страшно много ни затруднява. На предварително разследване много трудно мога да му сваля банкова тайна.“. В интервюта могат да се открият още примери: *„Промени-те в новия ДОПК [Данъчно-осигурителен процесуален кодекс – бел. ред.] от 2007 г.: до тази поправка имахме пряк достъп, нашият директор пише писмо до НАП и те веднага ни дават информация за ревизии, досиета на фирми... Отпадна тази привилегия и трябва от съда да искам разрешение. Трябва да правя искане до нашия директор, той пише до директора на полицията и от там отива в съда и съдът решава дали да ми даде достъп до тази данъчна информация. Не казвам, че не ми дават данъчната тайна, казвам за бързината на разследването“.**

От събраната емпирична информация става ясно, че дори когато се получи достъп до информация, която представлява някакъв вид тайна, е възможно да възникнат допълнителни проблеми. Това ще бъде илюстрирано с един цитат от интервю: *„Получаваме определение за разкриване на банкова тайна от съда, но в това определение фигурира по конкретни сметки конкретен период от време. Като изтече определеният срок, банката не изпраща информация за движението по тази сметка... Това е пречка за ефективността на работата“.*

Проблемите с осигуряване на достъп до различните видове тайни и необходимият разход на време за това в немалко случаи са се оказвали фатални за разследването. Поради това участниците в изследването са категорични, че: *„Ефективно разследване, докато банковата и данъчната тайна останат в този вид не е възможно. Губи се едно от най-важните неща – своевременността“.*

7.2. Неблагоприятна среда

Трябва да се подчертае, че законодателството срещу прането на пари и неговото прилагане се сблъскват с огромно препятствие – цялата останала част от законовата среда и особено законодателството, регулиращо икономиката, не са благоприятни за противодействие на изпирането на пари.

Като пример може да се посочи липсата на регламентация при заеми и дарения, които не се регистрират по никакъв начин. Това позволява във всеки един момент да се представи договор със задна дата или просто някой да свидетелства, че е дал определена сума пари на заем. Така разследващите се оказват безсилни: *„Виждаш, че документите са съставени с оглед нуждите по делото, но нищо не можеш да направиш. Те са си го изпинали“.* Сериозни трудности създават и занижените критерии при отдаване на кредити, като практиката на някои банки да предоставят кредити без доказване на доходи. Проблем представлява

и липсата на достатъчни законови ограничения за регистрация на фирми фантоми. Тук може да се посочи и законодателството, уреждащо счетоводната отчетност, което според водещи експерт-счетоводители (Душанов, 2006) в сегашния си вид благоприятства престъпността и в частност прането на пари.

Допълнителен проблем представлява изповядването на сделки, което много често става на цени, доста по-различни от пазарните. Един от най-фрапиращите примери, който беше разказан, е за нотариално заверена сделка, при която се заменят 4,5 декара земя на морето за един мобилен телефон. Тук не може да се пропусне големият мащаб на плащанията с пари в брой, които се осъществяват в България и са обичайна практика дори при сериозни инвестиции.

Друг проблем е свързан със сивата икономика и нейните нива в страната. Така например скорошно проучване на Българска стопанска камера (Данев, 2008) показва, че нивата на сивата икономика в строителната сфера са особено високи и посочи, че 75% от бетона в България е без платени данъци. Наличието на голям процент на сивата икономика прави от една страна икономиката неподатлива на обичайните икономически сигнали, а от друга се превръща в идеална среда за влагане на мръсни пари.

Съществен проблем, който се посочва в интервюта, е липсата на адекватни експертизи към съществуващите в страната реалности: *„Преди много се използваше социално-битовата експертиза. Сега вече при този частен бизнес силата на експертизата падна“*. Проблем е и липсата на достатъчно надеждни експерти, които да изготвят достоверни експертизи.

Друг проблем, който се посочва в редица интервюта, е изтичането на информация за разследванията при отправяне на запитвания към публичните регистри: *„изтича информация при работата с публичните регистри и така се губи изненадата, която е много важна в нашата работа“*. Поради това липсата на единен електронен регистър се явява много сериозен проблем: *„Как можаха да усвоят тези пари и да не направят един централен регистър, за да не се знае кой и за какво пита“*. Освен това липсата на централизирана информационна система, единни електронни регистри и достъп до данни онлайн забавят работата на разследващите органи: *„събирането на всички данни отнема време, зависим от бързината на другите институции“*.

Струва си специално да се отбележи, че като проблем при противодействие на изпирането на пари в някои интервюта се посочва неадекватната роля на данъчните органи: *„Данъчните се интересуват да си плати данъците, а трябва да се попита от къде са тези доходи.“* Схващането, че борбата с прането на пари е в компетенциите само на разследващите органи е погрешно. За успешното противодействие на този феномен е наложително активно включване на финансови институции, каквито са данъчните и митническите органи.

Всичко това създава допълнителни проблеми при противодействие на изпирането на пари, защото за успешна борба с прането на пари е

необходимо и голяма част от другите закони да е насочена към ограничаване на престъпните дейности, чрез които се печелят големи количества мръсни пари, и към ограничаване на възможностите за тяхното изпиране. Едва накрая идва специалното законодателство срещу прането на пари, което трябва да се справи с онези количества мръсни пари, които все пак са били „пропуснати“ от предходните бариери. Ето защо, когато цялото законодателство не е конструирано по адекватен начин – така че да се предотвратява или ограничава до минимум създаването и изпирането на мръсни пари – колкото и да се разширява борбата с прането на пари, тя няма да може да се справи с феномена. Законодателството срещу прането на пари не може да промени цялата икономическа среда, колкото и да е добро и колкото и самоотвержено да се прилага от съответните институции.

7.3. Обучение

Допълнителен проблем пред противодействието на изпирането на пари е липсата на адекватно обучение. От проведените интервюта може да се направи извод, че почти всички участници биха желали да се обучават по темата. Но те не искат скучни лекции, акцентирани на чуждото законодателство, върху което се съсредоточават досегашните обучения, защото *„в различните страни законите са различни и затова няма смисъл“*. Въпреки това посочват, че *„Личният контакт, който се придобива с чужденците е много важен, който се придобива на международни семинари“*. Едни от най-често посочваните теми, върху които да се съсредоточат обученията, според участниците са практически опит от нашата страна, схеми за пране на пари, банкова дейност, финансова терминология, международна правна помощ.

8. Общи проблеми при противодействие на престъпността

При провеждане на изследването участниците представиха като проблеми на противодействието на изпирането на пари и няколко акцента, които според нас са от по-общ характер и касаят цялостното противодействие на престъпността. В настоящата част ще бъде направено кратко представяне на тези проблеми.

8.1. Проблеми на законодателството

Проблем, който многократно се посочва в проведените интервюта, е твърде остарелият Наказателен кодекс и формализмът на Наказателно процесуалния кодекс: *„Целият кодекс е морално остарял, правен е 1968 г., гледаш колко изменения са правени и пак е несъвършен. Не може така да продължава. Ние уж правихме нов кодекс, за да се ускори, ние го направихме още по-тромав“*. Тези изводи се споделят и от други участници: *„Правим реформата заради самата реформа и вместо работата да се подобри, тя се формализира изключително много.“*

8.2. Проблеми на досъдебното производство

От събрания емпиричен материал може да се направи извод, че според респондентите трябва да има по-опростена досъдебна фаза. Участни-

ци в изследването споделят, че: *„Това, което не мога да осъзная е, защо след като беше приет новия НПК и казва, че досъдебната фаза е само подготвителна, на практика изисква да се съберат всички доказателства“.*

Сериозен проблем, който се посочва, е това, че голяма част от доказателствата, събрани по време на досъдебното производство, не могат да бъдат използвани. *„Примерно, ако не е разпитан пред съдия свидетелят, тези му показания няма как да бъдат използвани, освен ако не се съгласи адвокатът“.* Освен това се посочва, че: *„По едно голямо дело, каквото е делото за пране на пари, се разпитват десетки свидетели. Практически не е възможно всеки един свидетел да бъде разпитан пред съдия. Но има и още нещо – ако ние ще разпитваме свидетелите пред съдия, какъв е смисълът от досъдебното производство... Това, че не са дадени показанията пред съдия, не бива да бъде основание да ги нихилираме“.*

Срещат се редица мнения, според които не би трябвало следователят като магистрат да разпитва в присъствието на съдя, който също е магистрат. *„След като нашите протоколи съдът не ги признава, признава само разпити пред съдия, тогава защо ги правим.... В същото време на мен са ми връщали дело за това, че съм пропуснал да подпиша един протокол, ама ти този протокол го нямаш за нищо“.* Освен това многократно се среща мнение, че за прекалено много случаи се изисква санкция на съда и, че *„съдията не е нужен в досъдебната фаза“.*

В допълнение като недостатък се посочва, че законът позволява при гледане на мерките да се дава достъп до материалите от досъдебното производство, което позволява на обвиняемото лице да разбере за кои транзакции ще бъде обвинено и съответно да вземе мерки по прикриване на престъпните следи по тях: *„той във всеки един момент може да покаже договор за заем и да докаже тези пари“.*

8.3. Проблеми на съдебната фаза

В проведените интервюта бяха посочени няколко проблема, които са свързани със съдебната фаза. Според разследващи проблеми създават съдебните определения, с които се връщат дела на прокуратурата. *„Имало е случаи след няколко заседания съда да върне делото на предварителна фаза.“*

Друг проблем, който се посочва, са съществуващите законови възможности защитата да отлага многократно сложни дела с няколко обвиняеми лица или адвокати. Като основни причини, които се посочват при подобни отлагания, са някои от обвиняемите или адвокатите да отсъства поради болест, някои от адвокатите да е ангажиран по друго дело или да не се е запознал с материалите по делото и т. н.

Като проблем в интервюта се изтъкна изключителната натовареност на съдиите. Друг проблем, който посочиха участниците в изследването, е липсата на съдебни зали, което води до забавяне на процеса.

8.4. Корупция

Представители на различни институции споделят мнението, че корупцията представлява сериозен проблем за противодействие на престъпността и че тя съществува във всички институции. Нещо повече, срещат се мнения, според които *„в корумпираната среда, в която сме поставени, каквото и да направим, то се корумпира“*. В проведените интервюта се казва: *„Със сигурност има подкупни магистрати, но дали цялата система е корумпирана, кой ще се наеме да каже.“* Срещат се интервюта, в които се казва: *„отвътре институциите имаме проблема, корупционния натиск, изтичане на информация“*. Това се усеща от респондентите като сериозна заплаха за постигане на положителни резултати: *„Ако в системата се случи да има калпав човек, нищо няма да стане“*.

Освен това от интервютата става ясно, че не само корупцията е проблем: *„Случва се да падне обвинение само заради немарливост, не ти говоря за корупция. То немарливостта се залага като бомба със закъснител. Като се навърже некадърност, корумпираност, мързел по веригата и като дойде в съда... то обвинението пада“*.

8.5. Допълнителни проблеми

Като допълнителен проблем, който е посочен в интервютата, можем да изведем това, че информацията, събрана със специални разузнавателни средства, не се признава като доказателство, когато те не са направени по време на предварителното производство. *„Можем да слушаме лица, да ги следим, но това си е само за наша информация. Тя не може да послужи като доказателство в съда. После, като се направи дознание, той вече е уведомен. Какъв е смисълът да го пускаш? Той знае“*.

Голяма част от разследващите споделят мнението, че: *„В България човешките права са издигнати в култ. Не може едно общество да си позволи да нивелира обществените интереси за сметка на една личност, което не значи, че не искам да се спазват човешките права“*.

В някои интервюта като сериозен проблем се посочва съществуващата в момента възможност лице, извършило тежко престъпление, да може, ако признае своята вина, да получи присъда под минималната. Срещат се мнения, според които: *„цялата система е зачената в грях“* и че *„Много закони за по един човек се направиха“*.

Участници в изследването посочват като проблем съществуващата в момента ситуация, при която следствието е лишено от възможност да работи. Посочва се, че вече трета година следователите са оставени без достатъчно работа: *„действащият НПК от 2005 г. противоречи на Конституцията на Република България и Закона за съдебната власт като възлага на следователите за разследване под 1% от делата“*.

В интервютата се открояват проблеми, които са свързани със статута на съответните институции. Например немалка част от служителите на ГД „БОП“ споделят, че се чувстват унижени от това, че са преобразувани в главна дирекция и смятат, че предишният им статут

на национална служба е бил много по-подходящ. Съдии споделят, че се чувстват неудовлетворени от отнемането на имунитетите им.

Направеното в настоящата точка кратко представяне в никакъв случай не изчерпва всички проблеми при противодействие на престъпността. То само маркира няколко проблема, които бяха посочени в проведените от нас дълбочинни интервюта, посветени на противодействието на изпирането на пари в България.

9. Гражданското отнемане като допълнителен инструмент за ограничаване на облагите от престъпления

В последната точка от представянето на състоянието на противодействието на изпирането на пари ще бъде разгледано гражданското отнемане и неговото място в цялостната политика по противодействие на облагите от престъпления. Проблемът за отношението между наказателна и гражданска процедура по ограничаване на облагите от престъпления се поставя в проведените интервюта, като се отбелязва, че: *„Трябва да се направи много ясно разграничение между гражданска и наказателна процедура. Гражданската конфискация би трябвало да бъде нещо, което влиза относително лесно“*. Според нас гражданското отнемане би трябвало да бъде допълнителен инструмент за ограничаване на облагите от престъпления, който да се прилага доста по-лесно от наказателната процедура.

Въпреки това в разговорите с представители на Комисията за установяване на имуществено придобито от престъпна дейност (КУИППД) изпъкват някои проблеми, които в значителна степен се повтарят при всички проведени интервюта. Голяма част от посочените вече проблеми пред противодействието на изпирането на пари, особено такива като неблагоприятната среда, важат и за гражданското отнемане. Същевременно с напредване на работата на Комисията се появяват и нови проблеми. Пример за такъв проблем, посочен в интервюта, е, че масово в последно време лицата, срещу които започне разследване за някое от престъпленията, посочени в чл.3 от Закона за отнемане в полза на държавата на имущество, придобито от престъпна дейност (ЗОПДИППД), своевременно прехвърлят своето имущество, преди то да бъде запорирано от Комисията. *„Започна да се шуми около закона и адвокатите вече ги предупреждават, че ще им запорираме имотите и не знам как ще си вършим работата“*.

Ще бъдат представени накратко някои основни проблеми. Голяма част от тях са свързани със ЗОПДИППД.

9.1. Проблеми в съществуващия закон

Като един от основните недостатъци на ЗОПДИППД се посочва, че трябва да има влязла в сила присъда, за да се отнеме имущество: *„Това, че отнемането на имущество се свързва с престъпление, за мен е изключително затруднение“*. Вследствие на което Комисията няма въз-

можност да проверява случаи на необяснимо богатство, ако лицето не е пряко свързано с престъпна дейност, което е доказано в съда. Като допълнителен недостатък се посочва това, че *„изискването за влязла в сила присъда страшно много забавя отнемането на имуществото, т.е. много бавно се стига до справедливост: това, което иска обществото“*. Но някои участници в изследването виждат в свързването на отнемането на имущество с престъпление възможност за възникване на допълнителни проблеми. Такъв проблем е възможността при налагане на заповед съгласно ЗОПДИППД лицето да не получи осъдителна присъда или представителите на КУИППД да не успеят да докажат несъответствие на доходите пред съда и в такива случаи ще може да се търси отговорност по Закона за отговорността на държавата.

Друг често срещан проблем е, че тежестта на доказване лежи на Комисията и *„няма изискване от ответникът да доказва доходите си“*. Представители на КУИППД намират това за сериозна трудност: *„Нашата работа е да доказваме отрицателни факти, че едно лице няма доходи. По принцип в правото отрицателните факти не подлежат на доказване, защото няма как да се събират доказателства за нещо, което не се е случило... Това е трудна задача“*.

Проблем, който се посочва в проведените интервюта, е сумата от 60 000 лв., която е записана в ЗОПДИППД, като условие за предявяване на иск от Комисията. Според някои от участниците в изследването тази сума е твърде голяма. Същевременно от събраната информация става ясно, че тази сума има двойствено значение в ЗОПДИППД. От една страна тя е формално основание за започване на проверка, което гарантира, че няма да се разпиляват ресурса и усилията на Комисията за извършване на проверки по маловажни случаи, поради което се оценява положително в интервютата. От друга страна изискването за минимален размер на престъпното имущество от 60 000 лв. е от значение и в момента, в който трябва да се посегне на имуществото и то да се отнеме. Според интервюираните това се явява проблем, защото: *„Примерно хипотезата – едно лице притежава имущество на стойност 65 000 лв. Установяваме го това нещо и започваме да работим. В хода на проверката обаче, ако то успее да докаже законни доходи за 30 000 лв., т.е. остава, че незаконно придобитото имущество е със стойност 35 000 лв.... Очевидно е, че е придобито от престъпна дейност, но поради факта, че неговата стойност не е над 60 000 лв., то трябва да се остави на лицето. Но ние вече ще сме положили усилия да установим фактите и да съберем доказателства и то ще е напразно“*. Именно това е основният проблем с фиксирането на сумата от 60 000 лв. според тези респонденти, които специално изтъкват, че: *„Никой няма право да притежава престъпни активи до определена стойност“*.

Фиксирането на минимален размер на престъпното имущество създава сериозни затруднения и при изготвяне на оценки на проверяваното имущество назад във времето¹³. Участниците в изследването са категорични, че *„Трябва да има обективен критерий, за да се оценява*

¹³ КУИППД има право да проучва проверяваните лица за период от 25 години назад.

имууществото, защото знаете деноминация, инфлация не може просто така да се сметне. Сравняването на левове за период от 25 години не е възможно, затова се борава с минимални заплати, но то си има своя процент грешка, тъй като тя има във времето своя социален и политически елемент“. Въпреки този процент грешка според участниците в изследването е по-добре значителният размер на престъпното имущество да бъде определен в минимални заплати.

Според интервюираните *„Проблем е и това, че в съдебната фаза се навеждат нови факти, нови обстоятелства, нови доказателства от проверяваното лице, които ние не сме успели да вземем предвид“.*

Като проблем се посочва, че в чл.3 ЗОПДИППД, в който са изброени престъпленията, по които Комисията проверява лицата, не са включени всички престъпления, които обикновено генерират големи суми пари: *„Има много текстове от Наказателния кодекс, по които не можем да работим“.* Такива престъпления, посочени в интервютата, са корупция на длъжностни лица, сключване на неизгодни сделки, нелегална търговия с културно-исторически ценности, компютърни престъпления и т. н.

Още един проблем, който се изтъква, е ограничаването на Комисията само до виновното лице, неговата съпруга и непълнолетни деца, което не позволява да се проверяват родители, братя, сестри, деца над 18 години, живеещи във фактически брак и т. н. Това е сериозен проблем, тъй като представителите на Комисията споделят, че често имуществото, придобито от престъпната дейност, не се води на името на проверяваното лице, а собствеността е записана на доверени лица.

Голяма част от посочените проблеми в ЗОПДИППД *„ограничават приложното поле на закона, защото се вади една голяма категория потенциални „клиенти“, които имат активи, демонстрират благосъстояние и нямат законни доходи, но поради една или друга причина остават извън обсега на закона“.* Точно поради това е важно тези проблеми да бъдат решени. Освен проблемите в съществуващия закон има и множество пропуски, на които ще се спрем в следващата точка.

9.2. Пропуски в съществуващия закон

Повечето участници споделят, че е наложително да се разшири обхватът на ЗОПДИППД и да се преодолеят многобройните пропуски в него. Ще представим пропуските в закона, които бяха изтъкнати в проведените интервюта.

В почти всички интервюта като съществен пропуск в съществуващия закон се изтъква липсата на специална методология за определяне цената на имуществото: *„В нашия закон липсва, че не е уредено как трябва да се определя стойността на едно имущество. Дали трябва да се вземе стойността, която е в конкретния документ или трябва да се изхожда от някакви пазарни условия, пазарна стойност или трябва размерът на действително направените инвестиции, ако е построено едно жилище или една сграда“.* Поради липсата на специална методология за определяне на цената на имуществото в ЗОПДИППД интервюираните са принудени да прилагат в своята работа по аналогия

стандартите на отменения Закон за собствеността на гражданите. Но са категорични, че *„Не трябва да бъде абсолютизирана тази сума, която е посочена в конкретния документ и ние да се ръководим от нея, защото няма как да бъде гарантирано, че тя е вярна“*.

Според мнението на някои интервюирани проблем в ЗОПДИПД е, че *„при производствата за неуредените въпроси се прилага ГПК, който урежда съдебната фаза на едно производство, т. е. момента, в който ние сезираме с искова молба съда. Но нашата основна работа е предварителна, тя е извън съдебното производство – проверка, събиране на доказателства, които евентуално да послужат на Комисията. Този закон много бегло регламентира работата в тази досъдебна фаза“*.

Друг проблем, който се посочва от представителите на Комисията, е, че в съществуващия закон не е уредена доказателствената тежест на материалите, които се събират, и съдът по никакъв начин не е задължен да се съобрази с тези материали. Поради което в съдебната фаза се назначават отново съответните експертизи. Според интервюираните, освен че води до сериозно забавяне на делата, това крие и опасност от възникване на проблеми в работата на Комисията: *„Представете си, че нашият експерт е установил една оценка и ние сме взели решение въз основа на неговото заключение. Но тази оценка не съвпадне с оценката от експертизата, назначена при съдебното заседание. Получава се някаква съществена разлика в оценките. Това може да доведе до неоснователно искане от наша страна“*.

Участниците посочват и други пропуски, свързани с доказателствата, които трябва да събере КУИПД. Такъв пропуск е, че не е уреден начинът за набавяне и протоколиране на гласовите доказателства – обяснения, които Комисията има право да иска. Друг пропуск, който се посочва в интервютата, е, че не може да се извършват огледи: *„Можем да направим претърсване и изземване, огледа го няма, т. е. повечето можем, по-малкото не. А огледът е важен за нас“*. Освен това от интервютата става ясно, че *„Законът, по който работим, е 32 текста, от които половината са устройствени, чисто администриране – създават органите, които ще го прилагат... Разписани са нашите правомощия в чл.18, но конкретни процедури за тяхното осъществяване, за тяхната реализация няма“*.

Като проблем се изтъква, че в закона липсва възможност, според която Комисията да може да се самосезира за започване на проверка.

Друг пропуск, който се посочва, е, че в закона не е уреден случаят, при който престъпното имущество липсва или е унищожено. *„В нашия закон липсва разпоредба по подобие на много текстове в НК, според които липсващото и унищоженото имущество, което подлежи на отнемане, когато липсва, се присъжда неговата равностойност. Един престъпен актив, ако ние докажем, че той е бил в патримониума на проверяваното лице, но поради някакви причини към момента вече не е наличен, ние тук спираме“*.

В следващата точка ще бъдат представени резултатите от проведените интервюта, касаещи проблемите, свързани със сътрудничеството на Комисията.

9.3. Проблеми на сътрудничеството при гражданско отнемане

Сътрудничеството с други институции е изключително важно за успешната работа на КУИППД, поради което не са единични мненията, че *„Бавният обмен на информация с отделните учреждения – държавни и общински органи – е най-големият проблем в работата на Комисията“*.

За подобряване на междуинституционалното сътрудничество при гражданско отнемане е разработена специална инструкция за взаимодействие, но участниците споделят: *„Имаме формална инструкция, но нямаме практически случай на такова сътрудничество“*. Подобно на представените вече мнения и представителите на Комисията виждат успешното взаимодействие с другите институции като зависещо основно от личния контакт. Това може да се илюстрира ясно със следния цитат от интервю с представител на КУИППД: *„За да свърша работа, трябва да търся познати в другите институции и ако имам лични контакти, става. Иначе си разменяме едни писма, от които няма никаква полза“*.

В изследването се появяват и мнения, от които става ясно, че съществуват някои допълнителни проблеми при сътрудничеството между КУИППД и другите институции. Така например голяма част от представителите на другите институции, с които проведохме интервюта, отбелязват, че, винаги когато имат информация, я подават на Комисията, но нямат обратна връзка. В редица интервюта представители на Комисията от своя страна споделят, че биха искали да си сътрудничат по-активно с другите институции и особено с МВР, от където биха искали да получават повече информация: *„Много е важно да получаваме оперативна информация от МВР за дадено лице. Примерно, че лицето управлява следните МПС или посещава следните имоти.... от наша страна могат да се положат усилия да се провери тази неофициална информация и да се съберат доказателства.... Получавали сме такава информация няколко пъти и беше много полезна“*.

В проведените интервюта с представители на другите институции, включени в изследването, се откриват и мнения, които определят съществуването на Комисията като ненужно и посочват, че при досегашните им взаимодействия тя не е успяла да се справи със своите задължения. От своя страна представители на Комисията определят взаимодействието с другите институции като нежелание от тяхна страна за пълно взаимодействие с този нов специализиран орган.

Сериозен проблем пред Комисията е международното сътрудничество. По този повод участници в изследването споделят, че: *„На този етап няма как да достигнем до информация зад граница, а в 90% от случаите проверяваните лица извършват пътувания в чужбина. Няма правен механизъм, по който да се обърне нашата комисия към съответната държава, за да се извърши проверка“*.

Наличието на всички тези проблеми карат голяма част от интервюираните да заключат: *„Необходими са сериозни промени в закона. Това се чувства от всички в Комисията“*. В допълнение към това според участниците в изследването отмененият Закон за собствеността на гражданите е бил много по-удачен от сега действащия ЗОПДИППД. *„В миналото действаше ЗСГ, където на практика основанието за отнемане на имущество беше същото.... и там се правеше съпоставка на активи и пасиви. Само че там не беше нужно едно лице да е наказателно преследвано и нямаше минимален размер на имуществото, а и беше обърната тежестта на доказване“*.

IV. Перспективи за подобряване на противодействието на изпирането на пари в България

С оглед на адекватното противодействие на изпирането на пари особено актуално става търсенето на възможности за решаване на посочените проблеми. Поради това в последната част ще бъдат представени основните предложения, изложени от участниците в изследването за решаване на разглежданите проблеми, с оглед очертаване на перспективи за подобряване на противодействието на изпирането на пари.

Подобряване на тенденциите в противодействието на изпирането на пари:

- Някои участници в изследването предлагат по активно да се прилага, т. нар. от тях „политика на възможното“;
- Правят се предложения за ограничаване на работата по информации от превантивния стълб за сметка на увеличаване на случаите, тържващи от престъпната дейност;
- Предлага се, когато се работи по престъпно предприятие, да не се избързва със залавяне на ниските нива, а да се търси възможност за разкриване на цялата организация;
- Като перспектива се посочва по-активно да бъдат свързвани разследванията на престъпления, генериращи големи печалби, с паралелно проследяване и разследване на изпирането на пари;
- Както и за по-честото прилагане на т. нар. метод „да се върви по пътя на парите“.

Подобряване работата на превантивния стълб:

- Възможност за подобряване на работата на превантивния стълб е изготвянето и прилагането на специален план за реално обхващане на предвидените в закона задължени лица с утвърждаване на Вътрешни правила и изпълнение на предвидените в тях разпоредби;
- Друга перспектива е въвеждане на допълнителни механизми за мониторинг и контрол на задължените лица включително чрез повишаване на санкциите;
- Прави се предложение за разработване и въвеждане на адекватни индикатори за съмнителни операции, съобразени със спецификата на всеки един тип задължени лица. Въвеждане на допълнителни индикатори за съмнителни операции и периодично разработване на нови такива, особено в сфери с по-голям риск от изпиране на пари;

- Като перспектива за подобряване на работата на превантивния стълб се посочва и осигуряване на задължените лица на регулярно и качествено обучение по проблема;
- Перспектива за подобряване на работата на превантивния стълб е и повишаване на капацитета и увеличаване на броя на служителите в звеното за финансово разузнаване;
- Предлага се *„периодично да се преглежда законодателството и да се гледа работата... примерно могат да се въведат допълнителни критерии, могат да се препратят към други закони, към друга регулация“*.

Подобряване на наказателноправните мерки срещу изпирането на пари:

- В интервюта многократно се предлага да отпадне по някакъв начин изискването за доказване на предикатното престъпление;
- Участниците в изследването предлагат Върховният съд да излезе с тълкувателно решение, че се съди за пране на пари по косвени улики, както е в Испания. Тъй като това мнение се споделя от редица участници в изследването, следва да се посочи, че според не малка част от тях Върховният съд би трябвало да излезе с тълкувателно решение независимо от липсата на разнопосочна практика, защото *„както и се случва, може и 10 години да не се натрупа такава практика“*;
- В друго интервю се посочва: *„Ако Върховният съд не излезе с решение, самият законодател трябва да поправи текста.“*;
- Прави се предложение *„да се промени формулировката на текста на чл. 253 и на първо място да се каже, че „който извършва действия със средства, чиито произход не е обяснен“, и след това да има квалифициран случай, когато тези средства са придобити от конкретно престъпление... Освен това тежестта на доказване на т. нар. необяснено богатство да лежи изцяло върху онзи, който го притежава“*;
- Още един проблем, чието решение се вижда в тълкувателно решение, е отпадането на изискването за доказване на цялата сума предмет на изпиране. Като специално се посочва, че такова тълкуване не би било прецедент, тъй като *„има тълкувателно решение за присвояване, че не трябва да доказваш лев по лев“*.

Подобряване на взаимодействието и координацията между институциите:

- Някои от разследващите органи виждат като перспектива за подобряване на противодействието на изпирането на пари създаване на *„специализирани съдилища, които да се разтоварят от дела. Да не са създадени с извънреден акт, а може би като практика. Определен тип дела да попадат в определени хора, които са утвърдени, качествени“*;

- Предлагат се промени в инструкцията за взаимодействие. В някои интервюта се посочва, че тя *„подлежи на нова редакция, дори само поради факта, че АФР отиде в състава на ДАНС“*;
- Участниците в изследването изказват и някои възможности за подобряване на работата на звеното за финансово разузнаване. Така например в интервюта се отбелязва: *„Трябва съвет, който да решава.... Да дават по 3-4% от случаите с ясното съзнание, че ще пропуснат нещо, но като се натрупа информация, ще му дойде времето“*. Предлага се информацията от АФР да остава в базата данни на звеното за финансово разузнаване и да се съхранява, докато *„съберат 4-5 сигнала, но истински и тях да ги дават“*;
- Като възможност се посочва и *„дейността на АФР да завършва с някакъв акт“*;
- В интервюта се предлага да не се фиксира изричен срок за разследване на изпирание на пари, а давността на престъплението да се приема за срок;
- Предлага се уеднаквяване на информационните бази данни;
- Някои от респондентите предлагат да се предвиди мониторинг на сътрудничеството в междуинституционалните разследващи екипи. Ще илюстрираме и това предложение с един цитат: *„Някой да осъществява контрол, дали действително работи този екип. Работи ли като екип или не работи. А не всеки да си прави каквото си иска, само на книга да фигурира този екип“*.

Подобряване на организацията на работата:

- Според участниците в изследването за подобряване на противодействието на изпирането на пари е необходимо увеличаване на специализирания състав, работещ по това престъпление, във всички основни институции;
- В интервюта се предлага да се предвиди възможност в сектора за противодействие на изпирание на пари в ГД „БОП“ да бъде създадена улеснена процедура за подбор и назначаване на кадри, които са външни за системата на МВР;
- Прави се предложение за повишаване на заплащането на работещите по пране на пари. Както и за материално стимулиране при успешна работа. Например определен процент от иззетото имущество да се предоставя на работилите по случая;
- Участници в изследването виждат перспектива за подобряване на вътрешно институционалната организация на работата в МВР като: *„Един човек се занимава с базовата дейност, а друг с вторичната дейност, с прането на пари. Да вляза от едно ниво нататък, а не да работим по преписки.“* Предлага се *„да се прави екип, в който да бъде включен експерт от специализирания сектор. Докато колегите си работят по предикатното престъпление, той да върви по следите на парите“*;

- В интервюта се срещат и други подобни предложения: *„В МВР трябва във всеки отдел да има по двама души, които да дават указания и да следят парите“*;
- Прави се предложение да се въведе вътрешна организация в МВР, при която всички служби на министерството и секторите в ГД „БОП“, работещи по предикатните престъпления, да имат задължение да подават информация при започване на работа по съответното предикатно престъпление в сектора, работещ по противодействие на изпирането на пари. *„Както АФР има задължени лица, така и нашите служби да докладват вътре на нас“*;
- Участниците в изследването предлагат *„да има случаен принцип, но в рамките на специализирания отдел, който е подбран и обучен да работи по пране на пари. Случайният принцип като средство за избягване на корупцията нека да остане, но да е вътре в специализирания отдел“*. Освен това се предлага, след разпределяне на определен брой дела чрез случаен принцип на даден служител, той да бъде изключван от системата, докато не ги довърши, за да не му бъдат възлагани още случаи и да се получи прекалено натрупване на дела в отделни служители.

Подобряване на международното сътрудничество:

- Прави се предложение за активно изпращане на разследващи за събиране на материали в държавата, свързана с престъплението. При това този метод е прилаган в практиката и са постигнати много добри резултати;
- Като допълнителна възможност за подобряване на международното сътрудничество се предлага по-интензивно използване на разпити чрез видеоконферентна връзка.

Перспективи за преодоляване на допълнителните проблеми:

- Голяма част от респондентите посочват като перспектива за подобряване на противодействието на изпирането на пари да се улесни достъпа до информация, която представлява някакъв вид тайна – банкова, данъчна, търговска и т. н. Възможност за това се вижда чрез определяне на водещо лице от съответните институции, за което тези тайни да не важат, например като водещо лице в МВР се предлага Главния секретар;
- За успешното противодействие на този феномен е наложително активното включване и на финансови институции, на данъчните и митнически органи;
- Някои от участниците в изследването смятат, че противодействието на изпирането на пари би се подобрило, ако се ограничат плащанията в брой, поне на суми над определен размер;
- В интервюта се предлага заемите и даренията над 10 000 лв. да се регистрират по някакъв официален начин (например пред нотариус) и да се създаде регистър на дадените заеми;

- Препоръчва се приемане на мерки, ограничаващи възможностите за вписване на видимо нереални цени при сделки с имущество;
- Като перспектива за преодоляване на някои от допълнителните проблеми в борбата с този вид престъпност се посочва унифициране на базите данни и изграждане на централен регистър;
- Според участниците съществува нужда от съвместни семинари и дискусии, при които да се обменя опитът на работещите по пране на пари. В тях да взимат участие представители на всички институции – полицаи, следователи, прокурори, съдии и т. н. *„Институциите да се обучават заедно, за да си уеднаквяват гледната точка и да си взаимодействат по-добре... Най-важно е да се създадат еднакви критерии относно тълкуването и прилагането на мерките срещу пране на пари“*. При събиранията участниците да правят анализи на проблемите и колективно да търсят решения. Резултатите, постигнати при тези обучения, да се съхраняват в база данни, за да се натрупва знанието, което е генерирано. Дискусиите да стават достояние на всички, които работят по противодействие на това престъпление.

Перспективи за преодоляване на общите проблеми на противодействие на престъпността:

- Посочва се нуждата от изработване на нов Наказателен кодекс и нов Наказателно-процесуален кодекс;
- Предлага се в НПК да бъдат направени промени, с които да се отменят разпоредбите, които дават възможност на съда да връща дела на разследващите: *„съда да не може да връща делата за доразследване, след като са минали през съдия докладчик“*;
- Участници в изследването предлагат записи събрани със специални разузнавателни средства да се приемат като доказателство и когато са направени преди да е образувано предварително производство;
- Прави се предложение да се направят изменения в НПК, за да се даде на следователите законова възможност да работят по определен кръг тежки престъпления, най-вече свързаните с организирана престъпност и икономически престъпления.

Перспективи за подобряване на гражданското отнемане:

- Участници в изследването предлагат: *„Когато е доказано, че дадено лице разполага с повече средства, отколкото са декларирани в данъчната му декларация, Комисията да има възможност да работи, независимо от липсата на доказана в съда престъпна дейност“*;
- Прави се предложение *„да се обърне тежестта на доказване“*;
- Друга перспектива е да се разшири обхватът на чл. 3 ЗОПДИПД. Едни от най-често посочваните престъпления, които би трябвало да се допълнят според интервюираните, са корупция на длъжностни лица,

сключване на неизгодни сделки, нелегална търговия с културно-исторически ценности, компютърни престъпления;

- В интервютата се предлага да се осигури възможност на Комисията да отнема имущество на лица, свързани с виновното лице, като родители, братя, сестри, деца над 18 години, живеещи във фактически брак и т. н.;

- Представители на Комисията предлагат *„прокуратурата да изисква декларация по чл.40б от ЗОПДИППД при започване на разследване по престъпната дейност и тя да се съхранява в досието на лицето“*;

- Прави се предложение *„да се стимулират проверяваните лица да представят доказателства в своя защита още преди да се влезе в съда, за да може да се съобразява това и да се проверява от Комисията“*;

- Открива се предложение за определяне на срок, в който *„лицето да посочи своите доходи, след този момент да няма възможност да съставя нови документи и да променя счетоводния баланс във времето“*.

- Предлага се изискването за наличие на имущество на значителна стойност, фиксирано в ЗОПДИППД на над 60 000 лв., да се намали, като най-често предлаганите суми са 20 000 лв. или 30 000 лв.;

- Освен това се правят предложения размерът на имущество да бъде фиксиран на брой минимални работни заплати;

- Респондентите предлагат изискването за наличие на значителна стойност на престъпното имущество *„да остане при започване на работа, за да се акцентира върху сериозните случаи, но веднъж започнала проверка, когато стигнем до установяването на някакъв престъпен актив, той да подлежи на отнемане, независимо от това, че неговата стойност не е значителна“*;

- Перспектива за подобряване на работата по гражданското отнемане е да се изготви специална методология за оценяване на имуществото;

- Участниците предлагат *„при покупка на имущество да се изхожда от пазарната оценка, при строителство да е вещна стойност, а пък вече да се даде възможност на проверяваното лице да доказва обратното, т.е. да доказва, че примерно е сключило много изгодна сделка, но тежестта на доказване да лежи на проверяваното лице“*;

- Предлага се, когато е установено, че едно имущество е придобито с престъпни активи, ако не е налично и по тази причина не може да се отнеме, да се присъжда неговата равностойност;

- Представители на Комисията предлагат да се *„създадат електронни връзки с всички служби, с които работим.... Поне електронен достъп до ЕСГРОН и до БУЛСТАТ да се осигури“*;

- Предлага се да бъдат организирани повече работни срещи и обсъждания с представители на другите институции.

- С оглед на подобряването на международното сътрудничество се прави предложение за определяне на механизъм, по който да бъде осъществявано то;
- Участници в изследването предлагат *„периодично да се обобщава работата, да се дават становища, за да се трупа опит и да се преодолее липсата на практика по този закон.... На съдиите също да се изпраща“*;
- Участниците предлагат да се предвиди особен ред за съдебно разглеждане на делата за отнемане на имущество, придобито от престъпна дейност: *„Нещо по-съкратено да е, все пак става въпрос за голям обществен интерес“*.

Заклучение: приоритети за подобряване на противодействието на изпирането на пари

Проведеното изследване показва, че съществуват редица сериозни проблеми пред противодействието на изпирането на пари в България. Както се вижда, проблемите и перспективите за тяхното преодоляване са свързани с подобряване на политиките и законодателството, взаимодействието и обвързаността на институциите, повишаване на капацитета им и т. н. Възможно е да се определят няколко основни приоритета, изпълнението на които да доведе до значително подобряване на противодействието на изпирането на пари в България. Такива са:

- Основен проблем, затрудняващ доказването и санкционирането на прането на пари, е тясната връзка, която законодателно е установена между прането на пари и **предикатното престъпление**.

Улесняването на борбата с прането на пари изисква уеднаквяване на практиката за степента, до която трябва да се доказва предикатното престъпление, и връзката между него и сумите, които са предмет на изпиране. Посочената връзка трябва да бъде отслабена в някаква степен:

- чрез осигуряване на възможност предикатното престъпление да бъде доказвано чрез косвени улики, осигуряващи убеденост, че лицето се занимава с престъпна дейност;
- чрез изключване на изискването да се доказва „лев по лев“ цялата сума предмет на изпиране;

- **Ограничаване на предпоставките и условията, които улесняват и пораждаат изпиране на пари.**

Образно казано в момента шлюзовете за потока от мръсни пари се държат широко отворени, а се правят опити за намаляване на потока по неговия път, което е по-скоро имитация на дейност. Няма защо да се поддържа тази заблуда. Изпирането на пари се извършва като нормална икономическа дейност в обикновени икономически единици. Затова, ако цялото законодателство е конструирано така, че да предотвратява и ограничава до минимум създаването и изпирането на мръсни пари и ако то се прилага ефективно, прането на пари ще се ограничи в най-голяма степен. Поради това е наложително основното законодателство, регулиращо икономиката (Закон за счетоводството, данъчното законодателство и т. н.), да се подложи на оценка на неговото въздействие (Impact Assessment) от гледна точка на влиянието

му върху прането на пари. В законите могат да се развият и нови елементи – например ограничаване или забрана на плащания в брой на суми над някакъв праг;

• **Подобряване на кадровия капацитет и организация на работата** по противодействие на изпирането на пари.

Наложително е да се увеличи броят на хората, специализирани в работа срещу изпиране на пари, както и да се повишат изискванията за професионализма на кадрите. Необходима е организация на работата, при която по-активно да бъдат свързвани разследванията на престъпления, генериращи големи печалби, с паралелно проследяване и разследване на паричните потоци;

• Създаване на механизъм за **постоянен мониторинг** и подобряване на противодействието на изпирането на пари.

Необходим е аналитичен център, който да създава цялостна представа както за самия феномен пране на пари и неговия мащаб, така и за борбата с него и постоянно да обогатява тази представа. Аналитично звено от високо квалифицирани специалисти, което да е извън рамките на отделните институции, работещи по противодействие на изпирането на пари, работата му да е защитена от публичност включително и за институциите, работещи по проблема, и да не се занимава с оперативна дейност. Центърът следва да е извън зависимост от конкретни политически сили и да не зависи от промените в управлението. Звеното да има за задача осъществяването на постоянен мониторинг и анализ на:

- параметрите и динамиката на процеса на пране на пари;
- ефективността на основните закони, свързани с прането на пари, като подготвя периодични оценки на въздействието им (Impact Assessment);
- ефективността на основните институции, пряко ангажирани в процеса, като наблюдава и анализира хода на конкретни случаи на разследване на пране на пари – от самото начало (идентификация на случая) до края.

Аналитичното звено следва да подготвя ежегодни доклади, които се представят на съответен национален управленски орган (например, Комисията по вътрешна сигурност и обществен ред в Народното събрание), и също така – на международни структури с аналогични функции и компетентност. Докладите би могло да се предоставят и на съответните институции и след обсъждане да се предприемат мерки за подобряване на дейността им (включително и кадрови промени);

• Необходима е **промяна във философията на законодателството за отнемане в полза на държавата на имущество, придобито от престъпна дейност**.

Наложително е отпадане на ограничението за отнемане на имущество само на лица, които имат доказана в съда престъпна дейност по определени състави от Наказателния кодекс. Необходимо е осигурява-

не на законова възможност за отнемане на имущество, придобито от незаконна дейност или от нетрудови доходи. Специализираният орган за установяване на такова имущество да се самосезира подобно на оперативните служби. Да се осигури строг контрол върху специализираният орган, като:

- този орган премине към институция, като ДАНС, МВР и т. н.;
- осигури се еднолично управление и отговорност за вземаните решения в специализирания орган;
- фиксира се срок на производствата по ЗОПДИППД;
- създаде се специална методология за оценка на проверяваното имущество и неговата трансформация през определен времеви период.

Това са основните приоритети, към които, по наше мнение, би трябвало да се насочат бъдещите усилия.

Литература:

- Безлов, Т., Ф. Гунев, Г. Петрунов, Е. Ценков и М. Цветкова. 2007. *Организираната престъпност в България: пазари и тенденции*. София: Център за изследване на демокрацията.
- Данев, Б. 2008. *Сивата икономика в България: тенденции и предизвикателства*. Доклад на конференция „Сивата икономика в България: тенденции и предизвикателства“. София, 27 май.
- Душанов, И. 2006. *Изявление по повод на някои несъобразности при изпълнението на Закона за счетоводството и нерешаването на въпроси по укрепването и утвърждаването на отчетността и контрола в предприятията и организациите в Република България*. Налично в интернет на адрес <http://www.accounterbg.com/upload/documents/Izjavlenie.doc>
- Комисия на Европейските общности. 2007. *Съобщение на Комисията до съвета и европейския парламент. Доклад относно напредъка на България по съпътстващите мерки след присъединяването*. Брюксел.
- Комисия на Европейските общности. 2008. *Междинен доклад на комисията до Европейския парламент и до съвета относно напредъка на България по механизма за проверка и сътрудничество*. Брюксел.
- Пране на мръсни пари. 1995. Конференция на Съвета на Европа, посветена на прането на мръсни пари. Страсбург, 28-30 септември 1992 г. В: *Информационен бюлетин на НИКК – МВР*, 87.
- Робинсън, Дж. 2005. *Как се перат големите пари. Тероризмът, престъпленията и мръсните пари в офшорния свят*. София: Анимар.
- Станков, Б. 2000. *Организирана престъпност*. София: Албатрос.
- Dini, L. 1997. "The Problem and its Diverse Dimensions". In: Savona, E. (ed.) *Responding to Money Laundering*. Amsterdam: Harwood Academic Publishers.
- Fratini, F. 2007. "Initiative of the European Commission". In: Muller, W., Ch. Kalin and J. Goldsworth (eds.). *Anti-Money Laundering: International Law and Practice*. John Wiley & Sons, Ltd.
- Moneyval. 2008. *Third Round Detailed Assessment Report on Bulgaria. Anti-Money Laundering and Combating Financing of Terrorism*. (Summary). Strasbourg.
- Reuter, P. and E. Truman. 2004. *Chasing Dirty Money. The Fight against Money Laundering*. Washington: Institute for International Economics.
- U.S. Department of State. 2008. *International Narcotics Control Strategy Report*.

